

Andrzej Podgórski*

MIGRUJĄCE POKOLENIE – OCENY ŻYCIA SPOŁECZNEGO KRAJU WŁASNEGO I KRAJU MIGRACJI

Szczęśliwy jak młody Polak?

Życie młodego człowieka w Polsce na początku XXI wieku może wydawać się pozbawione trosk. Boom edukacyjny¹ spowodował, że okres matoratorium wydłużył się w stosunku do przedstawicieli poprzednich pokoleń. Obok nauki (pracy w przypadku młodych dorosłych) czas zajmują mu przede wszystkim rozrywki w gronie rówieśników i rodziny. W jego świadomości nie ma problemów związanych z wojnami czy powstaniem, jak to bywało w przeszłości. Dzięki członkostwu Polski w strukturach NATO jej obywatele są bezpieczniejsi niż kiedykolwiek wcześniej. Obecność kraju w Unii Europejskiej zapewnia rosnący poziom życia, który już teraz jest na ogół wyższy od standardu znanego rodzicom z ich młodości. W kraju panuje nieskrępowana demokracja. Każdy młody człowiek mający przynajmniej 18 lat może głosować na dowolną osobę, która dopełniła formalności związanych z kandydowaniem. Dzięki dużej liczbie uczelni wyższych w kraju² niemal każdy młody Polak może kształcić się na dowolnym kierunku studiów. Liberalizacja sfery obyczajowej wsparta przez mass media pozwala mu na realizację dowolnej koncepcji siebie. Przed oczami obserwatora wyłania się obraz młodego szczęśliwego człowieka, nieskrępowanego troskami i ograniczeniami obecnymi w czasach jego rodziców czy dziadków, mającego ogromne możliwości w zakresie samorealizacji. Czy w związku z tym można powiedzieć, że otaczająca go rzeczywistość społeczna jest przyjazna i sprzyjająca rozwojowi?

Paradoksalnie życie społeczne Polski jest pod wieloma względami negatywnie oceniane przez młodzież. Niski udział w wyborach młodych osób

---

* **Andrzej Podgórski** – magister socjologii; związany jest z Instytutem Socjologii na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika (Zakład Socjologii Edukacji i Młodzieży). Zainteresowania badawcze: młodzież, młodzi dorośli, rynek pracy, kompetencje społeczne, szkolnictwo wyższe.

¹W stosunku do roku 1999 w roku 2009 liczba studentów zwiększyła się o 32,3%, pomimo spadku liczby młodych ludzi (do 30. roku życia) o 12,8% (BDR, GUS).

²Z 277 obecnych w 1999 roku uczelni wyższych w Polsce zwiększyła się do 454 w 2009 roku (wzrost o prawie 65%).

uprawnionych do głosowania może być traktowany w kategoriach swoistej *czerwonej kartki* wystawionej systemowi społecznemu. W przypadku młodych Polaków wymieniona prawidłowość osiąga wyjątkowo wyraziste rozmiary. Chociaż socjologiczne badania realizowane w krajach Europy Zachodniej wskazują, że tamtejsza młodzież również odwraca się od polityki i traci zainteresowanie sferą publiczną, to jednak absencja wyborcza wśród młodych jest tam nieporównywalnie niższa. O ile w wyborach powszechnych w Wielkiej Brytanii z roku 1997 wzięło udział 68% młodych Brytyjczyków, którzy mogli głosować (Przybył 2004), to udział młodych Polaków w wyborach przez długi czas nie przekraczał 40%. Mówi się, że „młodzi Polacy stanowią największy odsetek wśród politycznie biernych” (Szafraniec [w:] Kojder 2007, s. 220-221). Inny przykład negatywnego obrazu Polski wyłania się z porównawczych badań oceny systemu politycznego. O ile młodzi Niemcy pozytywnie odnoszą się do otaczającej ich rzeczywistości społecznej, to w przypadku młodych Polaków jest odwrotnie (Koseła, Jonda 2005, s. 108). Negatywny obraz Polski potwierdza wreszcie cykl badań przeprowadzonych skalą Łukaszewskiego (1980). Za każdym razem respondenci, w tym ci młodzi (Kwieciński 1987, Szafraniec 2010), negatywnie ocenili rodzimą rzeczywistość społeczną. Nie jest więc tak, że zły obraz danej rzeczywistości jest cechą związaną z młodym wiekiem oceniających czy każdym krajem. Problem ten zdaje się być, niestety, polską specyfiką.

Ucieczka receptą na szczęście

Badacze młodego pokolenia podkreślają znaczenie, jakie dla młodych ludzi mają bliskie osoby (małżonka, dzieci i rodzina) oraz praca (w tym dobra materialne) (Koseła, Jonda 2005, s. 198; Czapiński, Panek 2009; Świda-Zięba 2000, s. 221-222, Grabowska 2009, Krzychała 2007, s. 91). Aspiracje z roku na rok są coraz wyższe w każdym wymiarze, zarówno duchowym, jak i materialnym (Grabowska 2009, s. 10). Wraz ze wzrostem aspiracji nie mnożą się jednak możliwości ich realizacji. Miejsc pracy nie przybywa tylko dlatego, że rośnie poziom wykształcenia. Zasadniczy problem młodego pokolenia nie polega na tym, że nie może ona znaleźć wymarzonej pracy. Rzecz w tym, że coraz częściej ma ono problem ze znalezieniem jakiejkolwiek pracy. Problemy te wywołują lęki młodych Polaków (tamże, s. 23-24). Praca i stabilizacja finansowa są uważane za warunek realizacji aspiracji rodzinnych. W tej sytuacji niemal wszystkie plany życiowe stają pod znakiem zapytania.

Otwarcie europejskich rynków pracy dla Polaków stworzyło nowe możliwości, także dla ludzi młodych. Jak wskazują badania, wyjazd za granicę

jest najczęściej wybieraną przez młode osoby możliwością działania na wypadek niepowodzenia na rodzimym rynku pracy po ukończeniu nauki. Chęć wyjazdu z Polski zasygnalizowała w takich okolicznościach 1/4 respondentów (26%) (tamże). Według badań CBOS migracja jest środkiem do pozyskania pieniędzy, ale również do zaspokojenia ambicji innego rodzaju, jeśli nie byłoby to możliwe w Polsce. Częste plany emigracyjne potwierdzają również inne aktualne badania. Zdecydowana większość (79%) badanych przez Szafraniec maturzystów planowało wyjechać za granicę, w tym aż 14,4% na stałe (2010). Planu wyjazdu za granicę, w celu pracy lub nauki, zadeklarowało również 16,6% młodych osób i tylko 3,8% osób powyżej 30 lat z badań *Diagnoza Społeczna 2009* (Czapiński, Panek 2009). Faktyczna liczba osób wyjeżdżających jest mniejsza niż deklarujących taką chęć, jednak i tak pozostaje znaczna. Tylko w 2008 roku z Polski wyjechało około 2,2 mln Polaków³ (GUS 2009). Szczególnie często wyjeżdżały osoby młode, co potwierdzają statystyki społeczno-demograficzne emigrantów. Według Spisu Powszechnego (GUS 2002) 63% wyjeżdżających miało mniej niż 35 lat. Również dane z *Diagnozy Społecznej* wskazują na przewagę młodych osób jako wyjeżdżających za granicę – 61,6% osób, które w ciągu czterech ostatnich lat wyemigrowało z Polski za granicę (2005-2009) było w wieku od 15 do 34 lat (Czapiński, Panek 2009).

Wyjazd ma niemal zawsze podłoże ekonomiczne – większość migrujących pracuje za granicą i zarabia znacznie więcej niż w Polsce, co pozwala im zaspokoić aspiracje materialne. Jednak zwłaszcza w przypadku osób dobrze wykształconych pojawiają się również inne motywy wyjazdu – chęć rozwoju – wewnętrzna potrzeba osiągnięć edukacyjnych i zawodowych. Kraj rodziimy często nie jest w stanie odpowiedzieć na te potrzeby w zadowalający dla jednostek sposób. Tym samym rzeczywistość społeczna Polski może jawić się jako nieprzyjazna, niedająca możliwości rozwoju skłaniając młodzież do emigracji.

Metodologia badania obrazu życia społecznego

Pomiaru dokonano w okresie od października do grudnia 2008 roku z pomocą kwestionariusza ankiety rozsyłanego pocztą elektroniczną, w formie załącznika, techniką e-mailingu (Żmijewska-Jędrzejczyk 2004). Pośrednictwo internetu dzięki częstej obecności osób migrujących w sieci (Garapich, Korbel, Szczerbacz 2007) znacznie ułatwiło dotarcie do większości respondentów znajdujących się w chwili badania poza Polską. Centralną częścią kwestionariusza była skala psychometryczna typu Thurstone'a (Mika 1972,

³Uwzględniono osoby, które były za granicą minimum trzy miesiące.

s. 68-85) nazywana „techniką W. Łukaszeńskiego” (1980). Zgodnie z teorią jej autora (Łukaszeński 1980, 1984), postrzeganie życia społecznego może być znaczącym czynnikiem wpływającym na szanse rozwoju osobowości. Pozytywny obraz życia społecznego stymuluje jej rozwój, a negatywne postrzeganie świata społecznego działa hamująco, doprowadzając do stagnacji. Opisuje ona rzeczywistość z pomocą pięciu podskal, na które składają się między innymi: stan relacji interpersonalnych w społeczeństwie, optymizm względem przyszłości tak własnej, jak i całego otoczenia społecznego, poczucie kontroli nad własnym życiem oraz nad sferą publiczną i możliwość samodzielnego wyboru postaw i wartości. Do analizy wyników pomiaru swoją skalą Łukaszeński opracował odpowiednią statystykę, mającą pomóc w jednoznacznej interpretacji wyników (1980, s. 8-11). W opisywanym badaniu użyto jej w nieznacznie zmodyfikowanej wersji autorstwa Szafranica, opisującej całą technikę (1990). Pozwoliła ona zamknąć wartość wskaźnika obrazu życia społecznego w przedziale od -1 do 1, tym samym znacząco upraszczając interpretację wyników w stosunku do pierwowzoru (-0,83 do 0,83).

W roku 2008 wykorzystano ją do pomiaru obrazu życia społecznego Polaki, ale również w odniesieniu do innej niż w dotychczasowych badaniach rzeczywistości – krajów Europy Zachodniej. Pomiarowi poddano percepcję młodych Polaków, mających doświadczenia migracyjne ze względu na ich zupełnie unikalną perspektywę postrzegania świata. O ile ludzie mieszkający stale w jednym miejscu przeważnie znają tylko jeden świat społeczny i oceniają wszystko z perspektywy nabytej w tym świecie, o tyle osoby przebywające za granicą mają okazję zaobserwować odmienną rzeczywistość. To pozwala skonfrontować ją z rodzimą i dzięki temu wzbogacić sposób widzenia świata o nieobecne wcześniej elementy. Ta dodatkowa perspektywa pozwala dostrzec więcej, zauważyć inne sposoby życia czy zachowania w określonych sytuacjach i skłania do refleksji wobec rodzimego świata społecznego, w którym migrujący spędzili swoje dotychczasowe życie.

W opisywanym tu badaniu obrazu życia społecznego poproszono tych samych respondentów o zestawienie ze sobą, z pomocą „techniki W. Łukaszeńskiego”, dwóch odmiennych rzeczywistości. Wykorzystanie tego samego narzędzia, w tym samym momencie czasu, wśród tej samej grupy respondentów pozwoliło wyłumić wiele zmiennych wpływających na obraz życia społecznego dając możliwość orzekania o faktycznych różnicach między obiema rzeczywistościami.

Próba liczyła 203 respondentów dobranych w sposób celowy – warunkiem uczestnictwa w badaniu był minimum dwumiesięczny pobyt za granicą w ciągu ostatniego roku od czasu badania (2007). Respondentami były oso-

by młode (do 31. roku życia), które wyjechały za granicę do krajów Europy Zachodniej. Zaznaczyć należy, że próba była wyraźnie skrzywiona ze względu na płeć – przeważały w niej kobiety (65%) – oraz wykształcenie. Chociaż migranci są bardzo wykształconą grupą, to jednak w badanej próbie notuje się wyraźną nadreprezentację tych osób.

Odpychająca rzeczywistość – negatywna ocena życia społecznego Polski

Wyniki badania wykazały niską ocenę życia społecznego Polski w oczach młodych Polaków, a więc potwierdziły wcześniejszą diagnozę. O ile w przypadku krajów migracji dodatnią wartość wskaźnika miało 81,7% badanych, to w przypadku Polski było ich jedynie 12,4%. Równie uderzające rozbieżności zaobserwowano porównując poszczególne podskale⁴. Oceniane tu grupy zjawisk miały zdecydowanie pozytywny obraz w przypadku krajów migracji, a analogiczne oceny dla Polski wypadły natomiast nadzwyczaj negatywnie (zob.: tab. 1, wyk. 1). Warto zauważyć, że młodzież migrująca oceniła rzeczywistość polską surowiej niż badana tym samym narzędziem młodzież bez doświadczeń migracyjnych (Szafraniec 2010).

Tabela 1

Obraz życia społecznego dla Polski i krajów migracji

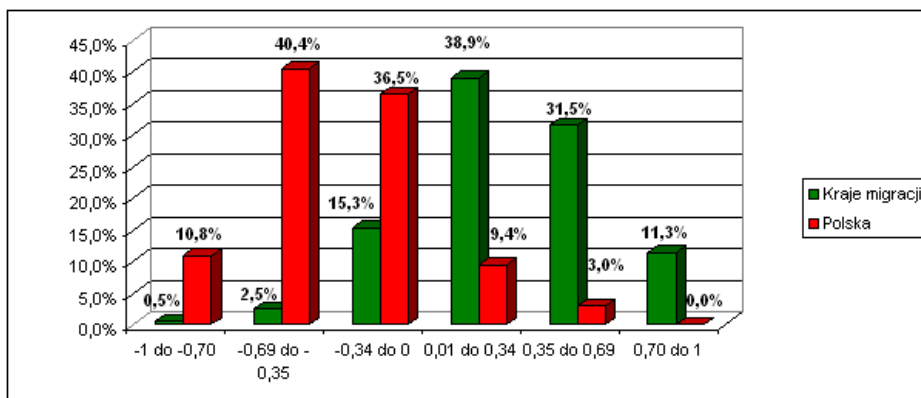
Średnie oceny (wskaźnik Wsz)	RI	B	K	SS	Całość
2008 rok – Polska	-0,51	-0,48	-0,15	-0,18	-0,32
2008 rok – kraje migracji	0,08	0,37	0,26	0,51	0,29

Źródło: badanie własne 2008 (n = 203).

Czynniki różnicujące oceny rzeczywistości

Obraz życia społecznego różnił się zależnie od kilku zmiennych. Część zależności została opisana poniżej. Nie zaobserwowano wyraźnej różnicy w ocenach życia społecznego krajów migracji związanej z płcią respondenta. Dla kobiet średnia wartość wskaźnika oceny życia społecznego krajów migracji wyniosła 0,29. Dla mężczyzn wartość ta była nieco mniejsza niż 0,3. Gorzej rzeczywistość polską ocenili respondenci płci męskiej (-0,37) niż kobiety (-0,3). Różnicę tę jednak należy tłumaczyć raczej wykształceniem badanych – kobiety z próby miały relatywnie wyższe kwalifikacje edukacyjne niż mężczyźni.

⁴Na obraz życia społecznego składają się pytania z czterech podskal – *Relacje Interpersonalne*, *Bezpieczeństwo*, *Kontrola* oraz *Style Socjalizacji*. Ich dokładny opis znajdzie czytelnik m.in. w książkach Szafraniec (2010) oraz Łukaszewskiego (1980).

Wykres 1. Obrazy życia społecznego w przedziałach w Polsce i w krajach migracji w roku 2008.

Źródło: badanie własne 2008 (N=203).

Widać wyraźnie różnice w ocenie życia społecznego zależnie są od szczebla ukończonej edukacji (zob.: tab. 2). Osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym i podstawowym wystawiły bardzo niską notę życiu społecznemu na tle innych grup, zarówno krajów migracji, jak i Polski. W odniesieniu do tej ostatniej dało się zaobserwować, że im wyższe wykształcenie, tym lepszy obraz rzeczywistości. W odniesieniu do krajów migracji nie widać takiej zależności. Lepsze wykształcenie oznacza w Polsce korzystniejsze warunki pracy i wyższą pensję. W krajach migracji ma to mniejsze znaczenie – większość młodych migrantów zaczyna od prac nie wymagających żadnych kwalifikacji, stąd nie ma reguły jeśli chodzi o ocenę życia społecznego a wykształcenie.

Tabela 2

Obraz życia społecznego a wykształcenie

Wykształcenie	Ocena życia społecznego krajów migracji	Ocena życia społecznego Polski	Rozkład procentowy
Niższe niż średnie	-0,04	-0,45	5,4
Średnie	0,31	-0,39	32
Wyższe zawodowe	0,255	-0,32	19,2
Wyższe	0,34	-0,26	43,3
Ogółem	0,29	- 0,32	100

Źródło: badanie własne 2008 (n = 203).

Chociaż całą zbadaną zbiorowość stanowiły osoby młode, to jednak dało się zaobserwować pewne różnice w ocenie obu światów zależnie od wieku. Bardziej krytycznie, zarówno polską, jak i zagraniczną rzeczywistość oceniły osoby młodsze (18-25 lat) – średnia wartość wskaźnika w przypadku tej grupy wyniosła $-0,34$ dla Polski oraz $0,28$ dla krajów migracji. Osoby w wieku powyżej 26 lat oceniły oba miejsca nieco lepiej – wskaźnik przyjął wartość $-0,30$ dla Polski oraz $0,31$ dla krajów migracji.

Większość osób migrujących (82%) pracowała za granicą. Spośród nich około 63% stanowiły osoby pracujące zarówno w Polsce, jak i za granicą, przy czym niemal wszyscy z nich zarabiali znacząco więcej niż w Polsce⁵. U osób niepracujących za granicą wskaźnik obrazu życia społecznego był wyraźnie wyższy od ocen osób, które pierwszy kontakt z rynkiem pracy miały za granicą. Osoby pracujące w obu krajach oceniały życie społeczne krajów migracji najgorzej. Praca lub jej brak miała więc wpływ na ocenę obrazu życia społecznego krajów migracji. Wysoka ocena ich życia społecznego przez osoby niepracujące była związana bezpośrednio z sytuacją tych osób. Nie były to osoby bezdomne, koczujące na dworcach czy w polskich parafiach, ale głównie studenci, którzy pojechali za granicę na stypendium zagraniczne, dla których wyjazd był przede wszystkim formą zabawy i nauki. Wysoka ocena życia społecznego krajów migracji u osób, które pracują po raz pierwszy, może wiązać się z pierwszymi własnoręcznie zarobionymi pieniędzmi i poczuciem samodzielności jakiego dostarcza pierwsza pensja.

Wskaźnik jakości życia społecznego dla Polski był mniej zróżnicowany dla poszczególnych grup pracujących. (zob.: tab. 3). Niska ocena Polski przez osoby pracujące po raz pierwszy za granicą ma prawdopodobnie te same korzenie, co wysoka ocena krajów migracji wystawiana przez tę grupę. Pierwsza praca za granicą to pierwsze własne pieniądze, nieobecne wcześniej w Polsce. Najlepsza ocena rzeczywistości polskiej wystawiona przez osoby niepracujące również można tłumaczyć brakiem konieczności samodzielnej pracy i związanych z tym doświadczeń życiowych. Te były jeszcze oderwane od twardych realiów społecznych. A problemy z rynkiem pracy są bez wątpienia czynnikiem, który ma ogromny wpływ na ocenę obrazu życia społecznego kraju.

Czynnikiem mającym istotny wpływ na ocenę obu społecznych światów była długość okresu spędzonego za granicą. Najlepszą ocenę krajom migracji wystawiły osoby najkrócej przebywające poza Polską – mowa o osobach przebywających tam do pół roku. Znacząco niższa ocena rzeczywistości charakteryzowała grupę osób przebywającą za granicą od pół roku do roku.

⁵Około 10% respondentów z próby nie podało żadnych informacji na temat swoich zarobków. Nie uwzględniono ich w tych szacunkach.

Tabela 3

Obraz życia społecznego a praca za granicą

Praca		Ocena życia społecznego krajów migracji	Ocena życia społecznego Polski	Rozkład procentowy
Pracujący	Pierwsza praca	0,325	-0,36	30,5
	Praca w obu krajach	0,24	-0,32	51,2
Pracujący łącznie		0,27	-0,33	81,7
Niepracujący		0,41	-0,3	17,2
Zarabiający więcej za granicą		0,24	-0,33	98

Źródło: badanie własne 2008 (n = 203).

W przypadku kolejnych kategorii im dłużej respondent przebywał za granicą, tym lepiej ocenia rzeczywistość zagraniczną.

Pierwsze wrażenie na temat świata społecznego było więc bardzo dobre. Wiązało się to z nadziejami, z jakimi przyjechali przybysze. Mieli oni pozytywną, często wyidealizowaną wizję świata społecznego krajów migracji, ukształtowaną na długo przed wyjazdem. Część z nich przyjechała jedynie na wakacje, aby zarobić, poznać nowe miejsce, przeżyć przygodę. Ich ocena była najwyższa. W miarę upływu czasu, lepszego poznania krajów migracji i konieczności zmierzenia się z nowymi problemami, ocena rzeczywistości obniżała się. Obraz, z którym respondenci przyjechali, okazywał się nazbyt optymistyczny i po początkowym zachwycie nową, odmienną rzeczywistością, przychodził czas na konfrontację wyobrażeń z życiem. W grupie przebywających za granicą od pół roku do roku nie było już sezonowych migrantów, którzy wrócili po wakacjach do Polski, a tylko osoby, które postanowiły zostać na dłuższy okres czasu. Tryb życia tych dwóch grup osób różnił się znacząco. Praca czy miejsce zamieszkania, które były odpowiednie i dobre w krótkim okresie wakacji, mogły być dalece niezadowolające w przypadku osób chcących związać swoją przyszłość na dłużej z danym krajem. Rozpocynała się walka o polepszenie swojej pozycji w kraju migracji, zwłaszcza na rynku pracy. Przyjeżdżający potrzebowali jednak czasu, aby rozwinąć skrzydła i ustabilizować swoją sytuację. Gdy to następowało (okres od roku do dwóch lat), polepszała się ich ocena krajów migracji. W miarę upływu czasu zadowolenie narastało wraz z poprawą sytuacji, ale

migranci już nigdy nie patrzyli tak optymistycznie na rzeczywistość krajów migracji, jak miało to miejsce na początku ich pobytu w obcym kraju (zob.: tab. 4). Długość emigracji różnicowała także oceny życia społecznego Polski. W miarę upływu czasu obraz życia społecznego Polski był w badanej próbie coraz bardziej negatywny, co można tłumaczyć różnymi czynnikami (od negatywnych wyobrażeń, w tym stereotypów na temat Polski, poprzez lepszy standard życia za granicą, na próbie samousprawiedliwienia się w związku z pozostaniem za granicą kończąc). Najniższe oceny Polski formułowały osoby najdłużej przebywające za granicą.

Tabela 4

Obraz życia społecznego dla krajów migracji i Polski a czas pobytu za granicą

Długość pobytu za granicą	Zagranica	Polska	Rozkład procentowy
Do pół roku	0,37	-0,27	33,5
Pół roku do roku	0,18	-0,32	18,7
Rok do dwóch	0,25	-0,36	20,7
Ponad dwa lata	0,31	-0,36	27,1
Ogółem	0,29	- 0,32	100

Źródło: badanie własne 2008 (n = 203).

Pozostać czy wyemigrować? Wpływ ocen życia społecznego na plany pozostania lub wyjazdu migrantów będących w Polsce

Około 1/3 respondentów (36,9%) stanowiły osoby, które z różnych przyczyn w chwili badania były w Polsce. Oceniały one wyraźnie lepiej rzeczywistość krajów migracji (0,38) niż osoby będące za granicą (0,24). Zachowane miłe wspomnienia z pobytu poza Polską mogły spowodować wyidealizowanie pobytu za granicą.

Konsekwencją tego były częste plany ponownego wyjazdu w tej grupie osób – aż połowa z nich zadeklarowała chęć kolejnej migracji, 26,7% zamierzało ponownie wyjechać do tego samego kraju, a 29,3% do innego. Obie te grupy oceniły rzeczywistość społeczną krajów migracji bardzo wysoko na tle reszty respondentów (0,46 oraz 0,44), ale percepcja Polski nie różniła się od przeciętnej oceny (-0,31 oraz -0,28). Plany wyjazdu są u nich raczej podyktowane dobrymi wspomnieniami i wysoką oceną krajów migracji niż negatywną oceną Polski. Prawie 1/4 osób, zapytana o plany ponownego wyjazdu z Polski, była niezdecydowana. To bardzo duża grupa, chociaż nie odbiegająca wielkością od proporcji z innych obserwacji. W znanej typologii

z badań w Londynie określa się ich mianem *buszujących* (Eade, Drinkwater, Garapich 2009). Te osoby czekają na rozwój sytuacji i nie wykluczają żadnej możliwości, ale skupiają się na maksymalizacji korzyści zależnie od sytuacji. One najgorzej oceniły Polskę (-0,36), nawet uwzględniając planujących wyjazd. Ich ocena krajów migracji była dość wysoka, ale wyraźnie niższa od szykujących się do ponownej migracji. To może skłaniać do wniosku, że dla nich ewentualny wyjazd nie jest spowodowany, jak w przypadku poprzedniej grupy, urokiem krajów migracji i ich życia społecznego. Dla nich Polska jest *krajem wypychającym*, w większym stopniu niż kraje migracji *przyciągającymi*. Ostatnią grupą liczącą zaledwie 18,7% młodych Polaków są ci z nich, którzy wykluczyli kolejny wyjazd. Ich ocena Polski była najlepsza (-0,22), co na pewno miało swój wpływ osłabiając chęć wyjazdu, a sądząc po deklaracji pozostania, całkiem ją blokując. Równocześnie ich ocena krajów migracji była przeciętna na tle grupy (0,30). Ogółem, im ktoś lepiej ocenia obraz życia społecznego krajów migracji, tym bardziej jest skłonny do wyjazdu. Dodatkowo wyższa wartość wskaźnika dla Polski sprzyja pozostaniu w kraju, a niższa emigracji.

Tabela 6

Obraz życia społecznego a plany ponownego wyjazdu

Plany ponownego wyjazdu	Ocena życia społecznego krajów migracji	Ocena życia społecznego Polski	Rozkład procentowy
Plany wyjazdu do tego samego kraju	0,46	-0,31	26,7
Plany wyjazdu do innego kraju	0,44	-0,28	29,3
Plany pozostania w Polsce na stałe	0,30	-0,22	18,7
Trudno powiedzieć	0,39	-0,36	25,3
Ogółem	0,38	-0,30	100

Źródło: badanie własne 2008 (n = 75).

Plany wyjazdu mogą być bardzo zróżnicowane. Obok krótkich wyjazdów, mających na celu dorobienie, odpoczynek czy chwilową zmianę klimatu, część respondentów pragnie wyjechać na dłużej lub nawet na stałe. Obraz życia społecznego wpływa na planowaną długość wyjazdu (zob.: tab. 7). Im wyższa ocena rzeczywistości społecznej, tym dłuższy w założeniu pobyt za granicą. Podobnie jak o samych planach wyjazdu, o jego długości decy-

duje w dużej mierze obraz rzeczywistości społecznej Polski – przynajmniej w kwestii chęci wyjazdu na stałe.

Tabela 7

Obraz życia społecznego a długość ponownego wyjazdu

Plany ponownego wyjazdu	Ocena życia społecznego krajów migracji	Ocena życia społecznego Polski	Rozkład procentowy
Wyjazd na krótko	0,36	-0,32	18
Wyjazd na długo	0,40	-0,30	31,1
Wyjazd na stałe	0,57	-0,41	9,8
Trudno powiedzieć	0,37	-0,31	41
Ogółem	0,38	-0,30	100

Źródło: badanie własne 2008 (n = 61).

Osiedlić się czy wrócić? O wpływie percepcji rzeczywistości społecznej na plany życiowe osób przebywających na emigracji.

Większość respondentów (63,1%) była w chwili badania za granicą. Grupa ta wyraźnie gorzej oceniała kraje migracji (0,24) niż osoby będące w Polsce w trakcie pomiaru (0,38). Znajomość rzeczywistości z codziennego doświadczenia wpływa więc negatywnie na wartość wskaźnika obraz życia społecznego. Osoby te oceniły również Polskę bardziej krytycznie – trudno jednak sądzić, że młodzi ludzie, którzy bardzo dobrze oceniają rodzimy świat społeczny, podejmą decyzję o wyjeździe z niego.

Wyraźne plany powrotu do Polski zadeklarowało 42,1% przebywających za granicą, z czego większość (26,2%) zamierzała wrócić w ciągu roku. Można łączyć ten fakt z ich oceną życia społecznego krajów migracji, która była niska w porównaniu do średniej dla całej próby (0,18). Wyraźnie lepszy od reszty respondentów był też ich obraz Polski (-0,2). Osoby pragnące wrócić za rok lub później miały nieznacznie lepszą od nich ocenę krajów zachodnich (0,23), a Polska została przez nich oceniana gorzej (-0,33). Osoby niezdecydowane (*buszujący*) stanowiły około 1/3 wszystkich migrantów przebywających za granicą. Ich ocena Polski nie odbiegała od średniej (-0,34). Nieco wyższa była wartość wskaźnika obrazu życia społecznego krajów migracji (0,26). Grupa osób, która zamierzała zostać za granicą na stałe, najlepiej oceniała życie społeczne krajów migracji spośród osób przebywających za granicą (0,28) oraz zdecydowanie najgorzej Polskę (-0,51). Z przytoczonych wyników widać zależność między planami powrotu (oraz ich szybkością)

a oceną rzeczywistości społecznej obu krajów. Im gorzej respondent ocenia życie społecznej krajów migracji, tym szybciej chce wrócić (lub nie chce wcale – ta grupa oceniła kraje migracji najlepiej). Z kolei odwrotna zależność istnieje w ocenie Polski – najłagodniejsza krytyka pojawia się u osób chcących wrócić jak najszybciej, a największa u osób planujących zostać na zawsze w krajach migracji (zob.: tab. 8).

Tabela 8

Obraz życia społecznego a plany powrotu do Polski

Plany powrotu	Ocena życia społecznego krajów migracji	Ocena życia społecznego Polski	Rozkład procentowy
Plany powrotu w ciągu roku	0,18	-0,20	26,2
Plany powrotu w okresie ponad rocznym	0,23	-0,33	15,9
Trudno powiedzieć	0,26	-0,34	35,7
Brak planów powrotu	0,28	-0,51	22,2
Ogółem	0,24	- 0,34	100

Źródło: badanie własne 2008 (n = 126).

Długość pobytu w Polsce miała wpływ na oceny rzeczywistości. Najlepiej oceniają Polskę osoby pragnące wrócić na stałe (-0,20) – w stosunku do osób niezdecydowanych (-0,31) oraz takich, które wracają jedynie na określony okres czasu (-0,36). Osoby pragnące przyjechać do ojczyzny na stałe mają najgorszy obraz krajów migracji (0,17), a te, które nie określiły, na jak długą wrócą, miały najlepszy obraz rzeczywistości krajów migracji (0,29), lepszy od tych, którzy wracają na określony okres czasu (0,22). Wyniki te potwierdzają wpływ, jaki na decyzję o powrocie (i jego długości) ma obraz rzeczywistości społecznej.

Respondentów nie zapytano wprost, z którym krajem zamierzają związać swoją przyszłość. Mimo to, na podstawie ich deklaracji na temat chęci pozostania w Polsce lub za granicą lub ewentualnego wyjazdu, można do pewnego stopnia prognozować o tym, który kraj zostanie wybrany jako ostateczne miejsce zamieszkania. Największą grupę osób stanowili niezdecydowani. To osoby, które nie potrafiły jednoznacznie odpowiedzieć, czy wrócą (lub czy wyjadą w przypadku osób będących w Polsce). Nie potrafiły one również określić długości ewentualnego pobytu za granicą czy w Polsce.

Tabela 9

Obraz życia społecznego a długość czasu na jaki respondenci chcą wrócić do Polski

Długość planowanego pobytu w Polsce	Ocena życia społecznego krajów migracji	Ocena życia społecznego Polski	Rozkład procentowy
Plany powrotu na określony okres czasu	0,22	-0,36	28,1
Trudno powiedzieć	0,29	-0,31	39,6
Plany powrotu na stałe	0,17	-0,20	32,3
Ogółem	0,24	-0,34	100

Źródło: badanie własne 2008 (n = 96).

Stanowiły ogółem 37,5% całej badanej próby. Ich ocena życia społecznego krajów migracji była najwyższa (0,34) na tle zdecydowanych i wyższa od średniej wartości wskaźnika dla całej próby. Są to więc osoby, które przyciąga klimat krajów migracji. Ich ocena życia społecznego Polski była przeciętna (-0,32).

Osoby związane raczej z Polską stanowiły zaledwie 28% badanej próby. Ich ocena życia społecznego krajów migracji była niższa (0,24) zarówno od niezdecydowanych (0,34), jak i zdecydowanych na życie za granicą (0,28). Również najlepiej oceniali one Polskę (-0,23). Z kolei planujący życie na emigracji lepiej oceniali ten świat w stosunku do osób chcących pozostać w Polsce, ale była to zarazem ocena stosunkowo przeciętna i najgorzej ze wszystkich ocenili oni naszą rzeczywistość. Potwierdza się więc wcześniejsza obserwacja, że osoby pragnące związać się z Polską, czy to wrócić do niej czy to w niej pozostać, mają najlepszą ocenę jej rzeczywistości społecznej przy niezbyt wysokim obrazie krajów migracji. Osoby zdecydowane żyć za granicą robią to również z powodu oceny Polski – kraju negatywnie ocenianego (zob.: tab. 10).

Obraz życia społecznego młodych polskich migrantów uzyskany w trakcie badania rzuca w wielu miejscach nowe światło na zjawisko migracji. Wskaźnik uzyskany z pomocą „techniki W. Łukaszeńskiego” wyraźnie koreluje z planami zarówno ponownego wyjazdu za granicę (gorsza ocena Polski, jako kraju odpychającego), jak i z dążeniami tych, którzy pragną wrócić lub pozostać w niej (najlepsza ocena Polski na tle innych grup). Wszystkie one jednak postrzegają Polskę gorzej niż młodzi, którzy nigdy nie mieli doświadczeń migracyjnych (Szafraniec 2010), co jedynie potwierdza tezę, że pobyt

Tabela 10

Obraz życia społecznego a prawdopodobny kraj życia respondentów

Wybrany kraj, w którym respondent najprawdopodobniej spędzi życie	Ocena życia społecznego krajów migracji	Ocena życia społecznego Polski	Rozkład procentowy
Polska	0,24	-0,23	28%
Kraj migracji	0,28	-0,41	34,5%
Trudno powiedzieć	0,34	-0,31	37,5%
Ogółem	0,29	- 0,32	100

Źródło: badanie własne 2008 (n = 200).

za granicą poszerza perspektywę, a doświadczenie nowego świata społecznego z jednej strony dodaje krytycyzmu w ocenie rzeczywistości rodzimej, z drugiej jednak pozwala młodzieży zoptymalizować swoje plany życiowe. W sytuacji, gdy dany system społeczny uniemożliwia jej rozwój w kraju, emigracja jest naturalnym odruchem obronnym, którego przyczyną jest negatywny obraz życia społecznego Polski.

Literatura

- CZAPIŃSKI J., PANEK T. (2009), *Diagnoza społeczna 2009: warunki i jakość życia Polaków: raport*, Rada Monitoringu Społecznego, Vizja Press&IT, Warszawa.
- DOMAŃSKI H. (2005), Legitymizacja systemu politycznego w dwudziestu jeden krajach, „*Studia Socjologiczne*”, nr 2 (177), s. 5-36.
- EADE J., DRINKWATER S., GARAPICH M. (2009), Polscy migranci w Londynie – klasa społeczna i etniczność. Raport z badań, dostępny: www.polishpsychologistsclub.org/system/files/Polscy+migranci+w+Londynie.doc [10 VIII 2010].
- GARAPICH A., KORBEL E., SZCZERBACZ K. (2007), Polscy emigranci w Europie, dostępne: http://www.pbi.org.pl/s/p/pliki/13/13/Emigranci_2007_Konferencja_Prasowa_teaser.pdf [2 IV 2009].
- GRABOWSKA M. (2009), *Młodzież 2008*, CBOS, Warszawa.
- GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY (2010), Bank Danych Regionalnych: Liczba ludności; Szkolnictwo Wyższe, dostępny: http://www.stat.gov.pl/bdr/_n/app/strona.indeks [10 VIII 2010].

- GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY (2009), Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004-2008, dostępny: http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_lud_infor_o_rozm_i_kierunk_emigra_z_polski_w_latach_2004_2008.pdf [10 VIII 2010].
- GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY (2002), Narodowy Spis Powszechny, dostępny: http://www.stat.gov.pl/gus/6418_PLK_HTML.htm [10 VIII 2010].
- KACZMARCZYK P., TYROWICZ J. (2008), Współczesne procesy migracyjne w Polsce a aktywność organizacji pozarządowych w obszarach powiązanych z rynkiem pracy, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa, dostępny: http://bezrobocie.org.pl/files/1bezrobocie.org.pl/public/biuletyny_fise/Raport_Wspolczesne_procesy_migracyjne.pdf [15 V 2009].
- KOJDER A. (2007), Jedna Polska? Dawne i nowe zróżnicowanie społeczne, Wydawnictwo WAM Polska Akademia Nauk, Kraków.
- KOSEŁA K., JONDA B. (2005), Młodzi Polacy i młodzi Niemcy w nowej Europie, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa.
- KOSEŁA K. (1999), Młodzież szkolna o rynku i demokracji, Oficyna Wydawnicza, Warszawa.
- KRZYCHAŁA S. (2007), Projekty życia. Młodzież w perspektywie badań rekonstrukcyjnych, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP, Wrocław.
- KWIECIŃSKI Z. (1987), Życie społeczne jako zagrożenie rozwoju, [w:] idem, Młodzież wobec wartości i norm życia społecznego, UMK, Toruń, s. 261-287.
- ŁUKASZEWSKI W. (1984), Szanse rozwoju osobowości, Książka i Wiedza, Warszawa.
- (1980), Technika do badania obrazu życia społecznego. Opracowanie wstępne, Instytut Psychologii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- MIKA S. (1972), Postawy: Techniki badania, [w:] idem, Wstęp do psychologii społecznej, PWN, Warszawa, s. 68-85.
- PRZYBYŁ D. (2004), Dlaczego Polacy nie głosują? Analiza przyczyn bierności wyborczej, [w:] H. Domański, A. Ostrowska, A. Rychard, Niepokoje Polskie, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa, s. 191-226.
- SZAFRANIEC K. (1990), Człowiek wobec zmian społecznych: studium empiryczne z lat 1981-1982, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

- SZAFRANIEC K. (2010), *Młode pokolenie a nowy ustrój*, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, Warszawa.
- ŚWIDA-ZIEMBA H. (2000), *Obraz świata i bycia w świecie. Z badań młodzieży licealnej*, Uniwersytet Warszawski Instytut Stosowanych Nauk Społecznych, Warszawa.
- ŻMIJEWSKA-JĘDRZEJCZYK T. (2004), *Badania internetowe*, [w:] P. Sztabiński, F. Sztabiński, Z. Sawiński, *Nowe metody, nowe podejścia badawcze w naukach społecznych*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa.

Andrzej Podgórski

Migrating Generation - Assessment of the Social Life in a Native Country and Migration Country

Abstract

The article presents the results of the research in which the image of social life in Poland and Western European countries in the eyes of young Polish migrants was reconstructed with the application of psychometrics (N=203). This approach assumes that the way people view social reality, in particular phenomena important from the standpoint of personality development (the quality of social bonds, a sense of perspective, opportunity to influence the course of events and shaping their own biographies, choice range of personal patterns), defines the way they function in social space, the life strategies they use, involvement spheres, etc. Applying the same - psychometric - method in relation to a native and migration country facilitated the elimination of many factors distorting the comparison.

The comparison is not advantageous for Poland. The image of Polish social life is significantly worse assessed than the one in the countries of Western Europe. As indicated, it has important developmental implications, however, the article focuses on more sociological questions concerning social factors differentiating the evaluation of reality and the relationship between the evaluation and return and life strategies of young migrants.